

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Altuna kyrka ligger på en med uppländska mått mätt imponerande höjd med vid utsikt över det öppna odlingslandskapet vid Örsundaåns dalgång. Öster om kyrkan ligger den f.d. komministergården och i väster f.d. prästgården. Kyrkogården är belägen nedanför kyrkan i norr. Det är också platsen för den år 1848 rivna medeltidskyrkan. I slutningen ner mot kyrkogården står den gamla sockenstugan.

2.2 Kyrkan

Kyrkan uppfördes 1848-50 efter ritningar av stockholmsarkitekten J. F. Åbom som var knuten till Överintendentsämbetet. Kyrkotomten omges av en gråstensmur med putsade grindstolpar och järngrindar. Kyrkan är uppförd i en tidstypisk nyklassicistisk stil med rektangulärt långhus, en absid innehållande sakristia i öster samt torn i väster som kröns av en lanternin med en hög spira. Fasaderna är spritputsade samt försedda med slätputsade omfattningar och hörnlisener med en tunn rusticering. Putsen är avfärgad med vit kalkfärg. De stora rundbågiga fönstren har tätspröjsade träbågar målade i ljusgrått. Fasaderna mot norr och söder har entrépartier i form av mittrisaliter som kröns av tempelgavlar på vilka står plåtklädda kors. Portarna är kopparklädda. Huvudingången i tornets bottenvåning omgärdas av en portik med slät rustikputs. På en stenplatta över porten står det ”Kyrkan byggd år 1850 under konung Oskars regering”. Tornet kröns av en profilerad takfotslist med kraftiga, putsade konsoler ovanför de stora svarta, plåtklädda ljudluckorna. På torntaket står en åttkantig lanternin på en tambur med urtavlor. Lanterninen är klädd med kopparplåt och på den står en hög kopparklädd spira som kröns av ett kors ovanpå ett klot.

Interiören har även den en tidstypisk nyklassicistisk prägel. Långhuset är en stor, ljus kyrksal täckt av ett putsat tunnvalv ovanpå en putsad taklist. Väggar och valv är vitkalkade. Golven mellan bänkkvarteren är belagda med kalksten medan koret har ett gammalt brädgolv. Den fasta inredningen är samtida med kyrkobyggnaden. Bänkinredningen är uppställd i fyra slutna kvarter. Den är målade i grå nyanser med marmorerade fyllningar i ramverken. Altarväggen i öster är putsad med ritsade kvadermönster. Altaruppsatsen består av ett förgyllt kors med överhängande vit svepduk. Ovan korset finns ett allseende öga i en triangel som omges av förgyllda strålar. Altarbordet av trä är marmorerat i grå toner. Altaret inramas av två pilastrar som förenas av en stor rundbåge. Även altarringen av trä är gråmarmorerad och försedd med förgyllda detaljer. Målningarna som pryder korväggen tillkom 1911 och är målade av J. Thulin. Läktaren och predikstolen är hållna i samma strikta nyklassicistiska stil som resten av kyrkan med grå marmorering och förgyllda lister. Orgeln har kvar sin ursprungliga fasad men orgelverket nyttillverkades 1939 av J. Westerlund, Lövestabruk. I koret står en dopfont av kalksten från omkring år 1300 som är kyrkans äldsta inventarium. Av övriga inventarier från den gamla kyrkan finns ett flertal ljuskronor från 1600- och 1700-talen. Innanför den norra porten står ett gyllene kors med en sol som härrör från 1600-talet och den gamla kyrkans gravkapell.

2.3 Kyrkogården

Kyrkogården är belägen nedanför och norr om den höjd där kyrkan står. Den omges av en kallmurad gråstensmur och en krans av stora lövträd. Entrén i söder är försedd med bastanta runda, putsade grindstolpar med smidda järngrindar. Från grinden leder en grusgång rakt norrut mot det Creutz-Cronhielmska gravkoret som är beläget på platsen för den rivna medeltidskyrkan. Västra delen av kyrkogården har bevarat många stora och påkostade

gravvårdar från 1800-talet. På östra delen av kyrkogården är det mer glest mellan gravarna och här finns även ett område för urngravar.

2.4 Creutz-Cronhielska gravkoret

Gravkoret är byggt i empiristil. år 1852. Det står på kyrkogården och ersatte ett gammalt gravkor på samma plats vilket revs samtidigt med den medeltida kyrkan. Gravkoret restaurerades bl.a. 1926 och 1961. Det har länge använts som bisättningsrum. Byggnaden har en sockel av huggen natursten. Fasaderna är slätputsade. Nedre delen av fasaden är formad som en utskjutande sockel som är avtäckt med en plåtlist. Sockelputsen är mörkgrå. Fasaderna ovan sockelputslisten är avfärgade i vitt. Gaveln mot sydväst har en stor träport med putsad omfattning. Gaveln kröns av en fronton. Ovanpå gavelhörnen och ovanpå frontonens mitt finns platta avsatser med s.k. akroterier av fömpressat tegel. Det flacka sadeltaket är täckt med falsad svartplåt i småplåtsformat. Även avsatserna vid akroterierna är täckta med falsad skivplåt. Byggnaden är ett välbevarat exempel på empiristilen kring 1800-talets mitt.

2.5 von Engeströmska gravkoret

Gravkapellet är beläget nordost om kyrkans absid. Det är byggt på 1880-talet i nygotisk stil. På en sockel av granit är det uppfört med stomme av tegel. Fasaderna är klädda med rött fasadtegel med ljust fogbruk. Byggnaden har en åttkantig plan. Över entrén i väster finns en nygotisk vimpel. I höjd med portens överkant löper en tegellist runt byggnaden på vilken de halvcirkelformade fönstren med gjutjärnsbågar är placerade. Fasaderna kröns av en tegellist med tandsnittsfris av tegel. Byggnaden har ett plåttäckt tak som kröns av ett plåtklätt kors.

2.6 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Altuna kyrka dominerar landskapsbilden i närområdet och är synlig vida omkring i det öppna odlingslandskapet. Kyrkan är en god representant för 1800-talets nyklassicistiska kyrkor och är ritad av en av det svenska 1800-talets mest kända arkitekter, J. F. Åbom. Den är välbevarad i ursprunglig stil såväl ut- som invändigt.

Kyrkogården i norr har en välbevarad traditionell karaktär med ett påfallande stort inslag av gravar och gravstenar från 1800-talet och tidiga 1900-talet varav många har en påkostad utformning. Gravkapellet på kyrkogården, med sin empiriskaraktär, bidrar till att förhöja upplevelsen av denna välbevarade 1800-talsmiljö. Gravkapellet i nygotik intill kyrkans nordöstra hörn förstärker också upplevelsen av kyrkomiljön som helhet. Detsamma gäller för stenvuren med putsade grindstolpar och järngrindar som omger kyrkotomten.

Interiören är ett vackert och välbevarat exempel på 1800-talets strikta nyklassicism.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Kyrkogården har en traditionell karaktär med många äldre gravar och ett välbevarat gravkapell vilka har ett stort kulturhistoriskt värde och är viktiga för upplevelsen av miljön.
- De många stora, gamla lövträd som omger kyrkogården och som är planterade runt kyrkan har en stor betydelse för upplevelsen av den traditionella kyrkomiljön.
- Kyrkotomten med sin stenvur, putsade grindstolpar och järngrindar är av stor betydelse för kyrkans helhetsmiljö och har även ett stort kulturhistoriskt värde.
- Kyrkan har ett stort värde för landskapsbilden i området då den är synlig vida omkring.

- Det von Engeströmska gravkoret närmast kyrkan av arkitekturhistoriskt värde som exempel på tidens tegelbyggande i nygotisk stil och förstärker upplevelsen av kyrkomiljön som helhet.
- Kyrkan är ritad av J. F. Åbom som var en av Sveriges främsta arkitekter kring 1800-talets mitt. Den har ett stort arkitekturhistoriskt värde.
- Kyrkan som helhet sett är en välbevarad och typisk representant för svenskt kyrkobyggande i nyklassicism på 1800-talet och har ett stort kulturhistoriskt och arkitekturhistoriskt värde.
- De delar i kyrkan som härrör från den rivna medeltidskyrkan bidrar till platsens långa kontinuitet och har ett stort kulturhistoriskt värde.

2.7 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Från mälardal till skogsbygd, landsbygdens kulturmiljöer i Enköpings kommun, Enköping 1993.

Nilsén, Anna, *Altuna kyrka, Upplands kyrkor 154*. Uppsala 1972. (UK)

Vägvisare till kyrkorna i Uppsala län, Uppsala 1997 (VV)

Upplandsmuseets arkiv: Fotografier och handlingar i topografiska arkivet. (UM)
Tidningsklipp

Karakteriseringen är utförd i april 2008.